

Відгук
офіційного опонента кандидата історичних наук, доцента
Толстова Сергія Валеріановича на дисертаційну роботу
Юрчак Марії Богданівни «Еволюція відносин ЄС–Україна
у 1993-2014 рр.: історичний аспект», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.02 – всесвітня історія

Різні питання відносин Європейського Союзу та України закономірно привертають увагу українських дослідників. Попри великий обсяг сучасної історіографії з основних аспектів співпраці ЄС та України, стан дослідження проблеми залишається на загал незадовільним. Такий висновок можна зробити на підставі оцінки новітніх подій, пов'язаних з нідерландським референдумом щодо ратифікації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, наслідками референдуму у Великій Британії щодо членства в ЄС, неспроможністю інституцій ЄС знайти вихід із багатьох кризових проблем, з якими країни ЄС стикаються після початку глобальної економічної кризи 2008 р.

Кожна фахова робота з окресленої проблематики сприяє кращому розумінню факторів, які впливають на стан і перспективи двосторонніх відносин та формування європейського вектора міжнародних відносин України.

Тема дисертаційної роботи М. Б. Юрчак «Еволюція відносин ЄС–Україна у 1993-2014 рр.: історичний аспект» є безумовно актуальною та вагомою з практичної точки зору. Це зумовлено низкою чинників, серед яких – перспективи повного впровадження Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, необхідність налагодження співпраці сторін по всіх основних напрямках внутрішньої і зовнішньої політики.

Дисертація виконана в рамках наукової проблематики кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Україна–Європа–Світ: історико-політичні й духовні аспекти розвитку».

У вступі дисертації чітко сформульовано основну мету і завдання дослідження, об'єкт та предмет дослідження, визначено наукову новизну, хронологічні та територіальні рамки, описано методологічну основу, теоретичне і практичне значення. Як справедливо зауважує авторка, невизначеність кінцевої мети в політиці ЄС щодо України та відсутність нормативно закріпленої перспективи членства спонукає до пошуку способів подолання перешкод у двосторонніх відносинах на сучасному етапі. За цих обставин для України виглядає нагальним вироблення зваженої позиції у відносинах з ЄС, яка має враховувати реальний, а не вигаданий порядок денний двосторонніх відносин.

Постановка проблеми про подальшу еволюцію відносин ЄС та України потребує чіткішої відповіді на питання, які постають у відносинах між Україною та ЄС в умовах застосування Угоди про асоціацію. В цьому сенсі виглядає важливим використання положень угоди, які стосуються Ради асоціації та комітетів асоціації, використання механізмів консультацій та прямої допомоги.

У роботі М. Б. Юрчак вирішено коло взаємопов'язаних наукових завдань, з огляду на що можна стверджувати про успішне виконання загальної мети дослідження. Слід відзначити чітке узгодження об'єкта дослідження з його метою та коректне використання авторкою наукових методів пізнання, що стало підґрунтям для отримання результатів, які містять наукову новизну та мають практичну цінність.

Структура роботи виглядає чіткою та логічною. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом, що сприяє якнайбільш повному розкриттю проблеми. Авторка в цілому впоралася з виконанням основних завдань, поставлених у вступі дисертації.

До сильних сторін дисертації належить ґрунтовний історіографічний огляд. Авторка ретельно проаналізувала основні європейські публікації, присвячені Україні. В роботі запропоновано науково обґрунтовану періодизацію відносин між ЄС та Україною та визначено специфіку

основних етапів. Зіткнувшись з невизначеністю кінцевої мети в політиці ЄС щодо України, авторка прагне виявити мету політики ЄС щодо України та України щодо ЄС в означений період та охарактеризувати зміни у взаємних стратегіях, що відбувалися під впливом зовнішньополітичної кон'юнктури.

Цікавий матеріал присвячено відносинам між ЄС та Україною у світлі протестних виступів кінця 2013 – початку 2014 рр.

У першому розділі здійснено ґрунтовний, аналіз зарубіжної та вітчизняної історіографії, докладно охарактеризовано й систематизовано різнопланову джерельну базу дослідження.

Сильною стороною дисертації є опрацювання широкого кола іноземних джерел. М. Б. Юрчак розглядає відносини між ЄС та Україною у «суб'єкт-суб'єктному» ключі. Авторка акцентує на змінах у політиці керівних інституцій Союзу щодо України, які важко зрозуміти без урахування позицій європейських науковців та політичних експертів.

Дисертантка здійснила спробу поєднати генетичний принцип класифікації джерел із проблемним, що зумовлює поділ історіографії на загальну, проблемну та предметну історіографію.

Джерельна база дисертації є достатньо ґрунтовною та поділяється на 12 груп джерел за генетичним принципом класифікації. У полі зору авторки опинилися всі найважливіші та найновіші історичні джерела до вивчення питання еволюції відносин ЄС–Україна.

В роботі М. Б. Юрчак запропоновано власне концептуальне визначення поняття «європейська інтеграція України» (с. 71-72). На думку авторки дисертації, словосполучення «європейська інтеграція України» є одним з найбільш уживаних у національній політичній лексиці, проте його використання не компенсує поверхневого чи неповного розуміння його змісту як на рівні простих громадян, так і на рівні політиків чи науковців, котрі ним послуговуються. Як стверджує М. Б. Юрчак, «за умов, коли конкретні дії із включення України в європейські об'єднавчі процеси замінюються проєвропейською риторикою», європейська інтеграція «зайняла

у нашій уяві місце, яке колись займало будівництво світлого комуністичного майбутнього», необхідно встановити чітке розуміння того, що ж мається на увазі під поняттям «європейська інтеграція України». В цьому контексті можна погодитися з твердженням авторки про те, що «інвентаризація» термінології як інструменту історичного дослідження постає важливим методологічним завданням.

Можна погодитися із твердженням М. Б. Юрчак, що дослідження українських авторів, присвячені проблематиці становлення і формування політики ЄС щодо України, здебільшого залишали поза увагою важливі аспекти стратегічного підходу провідних країн ЄС та європейських інституцій. Так само продовжує залишатися актуальним і дослідження еволюції європейської політичної стратегії щодо країн Центральної та Східної Європи.

Розкриваючи у розділі 2 «Становлення політики ЄС щодо України» передумови та конкретно-історичні умови започаткування та становлення відносин між ЄС та Україною, М. Б. Юрчак відзначає, що вони визначалися як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками на тлі зрушень у геополітичній системі світу і диктувалися як історичними зв'язками, так і вимогами поточної політичної кон'юнктури та економічними чинниками. Заслугує на увагу представлена на с. 89–91 авторська періодизація двосторонніх відносин на основі аналізу кількісних і якісних показників співпраці, інтенсивності політичного діалогу.

Винятково цікавим є підрозділ 3.3. «Співпраця у світлі Помаранчевої революції у 2004–2005 рр.», де М. Б. Юрчак аналізує причини «поразки» у спробах зближення між офіційним Києвом та ЄС. Авторка доводить, що «досвід двох революцій в Україні свідчить про те, що революційним шляхом неможливо ані прийти «в Європу», ані збудувати «Європу» у своїй країні. Якщо ж «Європу» ототожнювати з Європейським Союзом, ЄС – це насамперед бюрократична структура і єдиним реальним сигналом, який він сприймає – є імплементація реформ» (с. 130).

Значний інтерес викликає підрозділ 4.2. «2013 рік: значення для розвитку відносин ЄС–Україна», де авторка, на основі обробки документальних джерел та залучення найновіших наукових статей і публікацій у ЗМІ визначає виклики, які постали перед ЄС в контексті загострення в політичній кризі в Україні, зміни влади та агресії Російської Федерації. У підрозділі 4.3. дисертантка аналізує позиції 28 країн-членів ЄС щодо європейських прагнень України, вирізняючи особливості підходу з боку основних груп країн.

Дисертаційне дослідження написано грамотною літературною мовою. Вміщені в тексті роботи таблиці та представлені наприкінці дисертації додатки логічно доповнюють основний зміст дисертації.

Загалом, дисертація М. Б. Юрчак справляє враження самостійного наукового дослідження. У ньому на основі широкої джерельної бази та аналізу поширених у сучасній історичній науці та політиці поглядів, підходів, концепцій і теорій, вирішено проблему комплексного аналізу розвитку відносин ЄС з Україною упродовж 1993–2014 рр.

Основні наукові положення та висновки сформульовані фахово та мають науково достовірний характер.

Рецензоване дослідження, безумовно, знайде подальше практичне застосування. Його результати можуть бути використані в дослідженнях проблематики відносин між ЄС та Україною, при підготовці лекційних курсів ат спецкурсів з всесвітньої історії, європейських студій, новітньої історії України та історії міжнародних відносин.

Основні положення роботи адекватно відображені в авторефераті дисертації та 13-и наукових публікаціях, дві з яких опубліковані закордоном та п'ять – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних. Публікації відповідають змісту дисертації, відповідають встановленим вимогам та свідчать про самостійність наукових здобутків М. Б. Юрчак Наведені у дисертації твердження спираються на теоретичні положення сучасних українських та зарубіжних вчених, а достовірність отриманих

результатів забезпечується глибоким науковим аналізом джерельної бази. Апробація результатів дослідження здійснювалася на міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Однак поряд з вказаними позитивними оцінками дисертації, на думку опонента доцільно звернути увагу на низку зауважень та недоліків.

1. Авторці подекуди не вдається уникнути розгубленості перед великим масивом джерел з обраної проблеми. Оскільки історіографія визначеного питання розвивається динамічно, як і самі стосунки між ЄС та Україною, поза увагою дисертантки залишилися деякі новітні дослідження, видані в 2015–2016 рр. Наприклад, колективна монографія “Економічна асоціація України з Європейським Союзом” О. І. Шниркова, В. І. Муравйова, Р. О. Заблоцької та ін. (2015), яка могла б стати у нагоді в підготовці дослідження.

2. М. Б. Юрчак подекуди вдається до використання поняття “асоційоване членство” (на с. 104, 108, 137, 142), хоча й зазначає на с. 141, що цим поняттям, яке набуло такого широкого вжитку як у публіцистичній, так і науковій літературі, послуговуватися є некоректно.

3. Щодо підрозділу 2.2. «Україна у стратегіях розширення ЄС», слід відзначити, що висновки авторки є надто дипломатичними та оптимістичними. Сама авторка мотивує такий підхід відсутністю остаточно сформульованої та документально оформленої кінцевої мети в політиці ЄС щодо України та визначених меж його розширення. Дискусійними є запропоновані на с. 100–102 сценарії розвитку відносин ЄС–Україна у контексті перспектив самого Союзу.

4. В роботі доволі поверхнево описаний період переговорів щодо підготовки Угоди про асоціацію Україна–ЄС, натомість подано аналіз змісту самої Угоди.

5. У підрозділі 4.3. «Потенціал впливу країн-членів Євросоюзу на інтеграційні перспективи України в 2014 р.» виглядає не зовсім очевидним є виокремлення країн Бенілюксу з-поміж Західноєвропейських країн.

6. У списку використаних джерел доволі широко представлені електронні ресурси, що відповідає запитам часу та наближеності до сучасності темі дослідження. Проте доречно було б використовувати скорочені та перманентні лінки при посиланні на електронні медіа.

7. Поданий на початку перелік умовних позначень міг би виглядати переконливіше, якби аббревіатури, як і повні назви, були подані двома мовами.

Вказані зауваження та оцінки мають здебільшого полемічний характер та не знижують загального позитивного враження від рецензованої дисертації.

Загальний висновок.

Ознайомлення з дисертацією М. Б. Юрчак «Еволюція відносин ЄС–Україна у 1993–2014 рр.: історичний аспект» свідчить, що подана до захисту робота є самостійним і завершеним дослідженням, присвяченим актуальній проблемі.

Обґрунтованість основних наукових положень і висновків дисертаційної роботи підтверджується апробацією результатів дослідження в статтях у фахових виданнях та участю у наукових конференціях. З урахуванням встановлених вимог автором опубліковано автореферат, зміст якого є стислим викладенням суті дисертаційного дослідження.

У проведеному дослідженні одержано нові наукові та практичні результати, які пояснюють особливості формування політики ЄС щодо України і можуть бути використані при підготовці довідково-аналітичних матеріалів, пов'язаних з подальшою розробкою зовнішньополітичного курсу України, при підготовці допоміжних матеріалів щодо політичного діалогу між Україною та ЄС та в контексті виконання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною.

В авторефераті адекватно відображено основні положення дисертації.

Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія.

На підставі аналізу дисертації М. Б. Юрчак, автореферату дисертації, публікацій дисертантки у фахових наукових виданнях можна зробити висновок, що дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методичному рівні, виконана відповідно до вимог ДАК України, що висуваються до кандидатських дисертацій, і п. 9, 11 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567), а її авторка Юрчак Марія Богданівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент,

завідувач відділу трансатлантичних досліджень

ДУ «Інститут всесвітньої історії

Національної Академії наук України»,

кандидат історичних наук, доцент

С. В. Толстов

15 грудня 2016 р.

Підпис засвідчую:
М. Б. Юрчак

